

GHEORGHE POSTICĂ, *Civilizația medievală timpurie din spațiul pruto-nistrean (secolele V–XIII)* (seria Bibliotheca Archaeologica Moldaviae, VII), București, 2007, 487 pag.

Cercetările arheologice întreprinse pe scară largă timp de peste o jumătate de secol în regiunile carpatodunărene, referitoare la cunoașterea perioadei marilor migrații (secolele IV–XIII d. Hr.), au scos la iveală numeroase și valoroase vestigii pe baza cărora au putut fi elucidate variate și interesante aspecte din evoluția societății locale. În lipsa sau raritatea evidentă a informațiilor transmise de izvoarele scrise cu privire la perioada de timp menționată, investigațiile arheologice au fost și au rămas în continuare principala sursă care poate oferi datele necesare studierii realităților din vremea derulării procesului de etnogeneză românească și implicit a multiplelor și profundelor prefaceri pe care societatea autohtonă le-a înregistrat în drumul ei către evul mediu.

În ansamblul investigațiilor arheologice întreprinse de-a lungul anilor, un loc aparte prin rezultatele obținute îl ocupă neîndoiește cele efectuate în regiunile carpatonistrene, areal geografic cu o importanță majoră în desfășurarea evenimentelor petrecute în mileniul marilor migrații.

O bună parte din rezultatele acumulate prin intermediul amplelor cercetări arheologice au fost constant valorificate prin temeinice monografii, sinteze, studii sau repertorii, contribuind fiecare dintre ele la o mai bună înțelegere a evoluției societății locale, prin precizarea limitelor cronologice și atribuirii etno-demografice și culturale ale vestigiilor descoperite. Între aceste vestigii, alături de cele scoase la iveală în ținuturile dintre Carpați și Prut, trebuie incluse și cele atestate în regiunea de nord a Bucovinei, dar și cele din arealul cuprins între cursurile mijlocii și inferioare ale Prutului și Nistrului.

Cercetările arheologice din Bucovina și regiunile pruto-nistrene întreprinse timp de peste o jumătate de secol în numeroase obiective datând din perioada marilor migrații au produs și ele de-a lungul anilor rezultate de o deosebită importanță. Multe din aceste rezultate au fost exemplar valorificate prin monografii, studii, rapoarte de săpături sau repertorii contribuind într-o anumită măsură la o mai corectă cunoaștere a realităților din spațiul carpatonistrean, în pofida faptului că unele din descoperirile de aici au fost diferit atribuite cronologic și cultural și, în unele cazuri, puse exclusiv pe seama populației alogene, cu deosebire a celei slave. De aceea, încercările din ultimii ani mai ales, multe încununat de succes, de a pune ordine în ansamblul vestigiilor descoperite (prin corecte atribuirii etno-culturale și cronologice), au putut oferi posibilități sporite de a reconstitui incomparabil mai bine decât în urmă cu câteva decenii, o parte din realitățile unui timp și spațiu definitorii pentru înțelegerea unor importante procese istorice.

O valoroasă contribuție în acest sens este recenta sinteză elaborată de arheologul din Republica Moldova, prof. dr. habil. Gheorghe Postică, intitulată *Civilizația medievală timpurie din spațiul pruto-nistrean (secolele*

*V–XIII)*, apărută în anul 2007, sub egida editurii Academiei Române.

Lucrarea, cuprinzând 487 de pagini, este structurată în șapte capitole, precedate de un cuvânt înainte aparținând prof. univ. dr. Victor Spinei și de o introducere, urmate de o încheiere, bibliografie, tabele, diagrame, hărți, anexe și un cuprinzător rezumat în limba engleză. Lucrarea de sinteză elaborată de Gheorghe Postică, realizată inițial ca teză pentru obținerea titlului de doctor habilitat în științe istorice la Universitatea de Stat din Chișinău, ne înfățișează în capitole speciale o paletă extrem de largă și de o deosebită actualitate vizând aspecte de ordin istoriografic, social-economic, cultural și de viață spirituală puțin sau deloc cunoscute altă dată. Prezentarea lor este bazată pe o temeinică documentare, rod al cercetărilor arheologice efectuate de autor sau de alți specialiști din regiunile pruto-nistrene.

În introducerea lucrării autorul evidențiază actualitatea temei studiate în ansamblul cercetării perioadei marilor migrații din regiunile carpatodunăreno-ponțice în general, scopul și obiectivele investigațiilor întreprinse, cadrul geografic și cronologic și metodologia utilizată.

Primul capitol al acestei sinteze este dedicat, în prima parte, prezentării surselor scrise medievale timpurii (bizantine, vechi rusești, maghiare, arabe) știrilor epigrafice, datelor arheologice și descoperirilor numismatice. O a doua parte a capitolului respectiv prezintă pe etape distincte (cu necesare accente critice), realizările și neîmplinirile arheologiei din Republica Moldova, dar și a aceleia din regiunile Bucovinei. Pentru a etala corect situația existentă în momentul de față sunt redată succint și contribuțiile cercetărilor arheologice din România, stăruindu-se asupra problematicii referitoare la continuitatea autohtonă, procesul de romanizare, conceptele mai vechi sau mai noi cu privire la etnogeneza românească etc. Pentru fiecare din aceste probleme autorul prezintă realitățile arheologice ale perioadei, interpretările diferențiate, judecățile de valoare corecte sau eronate, influențele politice etc., înfățișând astfel o necesară radiografiere a situației existente în spațiul geografic cercetat.

Capitolul al II-lea prezintă cadrul demografic privitor la populația autohtonă și alogenă. În acest sens, Gheorghe Postică etalează pe etape bine delimitate evoluția în spațiu a comunităților locale, rezultată din analiza descoperirilor arheologice cunoscute până în prezent, adăugând și informațiile transmise de puținele izvoare scrise ale vremii. Paralel, este prezentată și situația demografică a grupurilor de alogeni (huni, slavi, cutriguri, avari, bulgari, maghiari, uzi, pecenegi, cumani, tătari), precizându-le epoca invaziei fiecăruia, amploarea migrației și zonele pe care le afectează direct.

Un capitol interesant este cel de al III-lea, unde se discută interesanta problemă a habitatului diferitelor populații. Utilizând informațiile izvoarelor scrise, dar și datele oferite de cercetarea arheologică, se discută originea așezărilor medievale timpurii, precizându-se

etapele de populare și zonele cu o mare concentrare de obiective. În acest context, autorul a procedat bine discutând structura cronologică a așezărilor, reținând rezultatele analizelor privitoare la orizonturile cronologice sau ale analizei diacronice a siturilor, dar și repartiția lor pe zone geografice, clasificarea așezărilor (nefortificate, fortificate), dimensiunile și alte date topografice, trăsăturile structurii lor, tipurile de locuință etc. În același mod este prezentată și situația locuirii migratorilor. Pentru fiecare aspect al acestei largi problematice autorul a elaborat în finalul lucrării sugestive diagrame, tabele și hărți.

Diversele aspecte referitoare la viața economică din perioada marilor migrații sunt tratate de autor în capitolul al IV-lea, printr-o suită, bine structurată de subcapitole vizând agricultura, culturile cerealiere, pomicultura, grădinaritul și viticultura, uneltele agricole, creșterea animalelor, meșteșugurile și ocupațiile auxiliare. De asemenea, este prezentată activitatea comercială, importurile și circulația monetară (mai ales cea bizantină), urmărindu-se atent evoluția acestora pe etape cronologice distincte.

Un capitol cu o semnificație aparte este cel de al V-lea, dedicat spiritualității. Sunt trecute în revistă credințele creștine și păgâne, obiectele religioase, complexe de cult creștin și sanctuarele păgâne. O bună parte a acestui capitol se ocupă de necropole, morminte izolate și practicile funerare creștine sau păgâne, de obiectele vestimentare și de podoabă specifice epocii, precum și de vestigiile care dovedesc practicarea medicinei, scrisului, muzicii etc.

Un deosebit interes, și de o evidentă actualitate, îl prezintă și capitolul al VI-lea în care se tratează problemele organizării social politice și militare ale autohtonilor, insistându-se asupra trăsăturilor care caracterizează obștea sătească și uniunile de obști precum și organizarea militară a populației din spațiul carpato-nistean.

În capitolul al VII-lea sunt discutate relațiile populației autohtone cu migrații și statele vecine, insistându-se asupra dominației temporare a alogenilor și a relațiilor pe care localnicii le-au avut cu imperiul bizantin, țaratul bulgar și cnezatul Kievului, cu deosebire în perioada cuprinsă între sfârșitul mileniului I d. H. și în primele secole ale celui următor.

O scurtă încheiere, ca un corolar al capitolelor precedente, evidențiază din nou complexitatea civilizației medievale timpurii din spațiul carpato-nistean, importanța cercetării evoluției societății locale, a trăsăturilor ei esențiale și a contactelor cu diferite grupuri de populații alogene, subliniindu-se totodată continuitatea staționară și mobilă a elementelor etno-demografice autohtone, dar și transformările social economice, etno-lingvistice și culturale care au avut loc aici și au făcut posibilă apariția structurilor specifice evului mediu.

O amplă bibliografie de specialitate, câteva zeci de tabele sinoptice, diagrame și hărți excelent întocmite, precum și un extins repertoriu al descoperirilor arheologice aparținând populației sedentare și migratoare completează firesc demonstrația prezentată în capitolele lucrării. Un extins rezumat în limba engleză adăugat lucrării facilitează în bună măsură specialiștilor cunoașterea principalelor informații și puncte de vedere formulate de autor.

Privită în ansamblu lucrarea elaborată de Gheorghe Postică poate fi considerată, în stadiul actual al cercetărilor,

un important punct de referință în studierea perioadei evului mediu timpuriu din regiunile carpato-nistrene. Ea reprezintă neîndoiește o temeinică sinteză în care sunt înfățișate sistematic o paletă extrem de diversificată de aspecte de ordin social-economic, etno-cultural și politic vizând evoluția populației sedentare din această regiune, relațiile ei cu grupurile de migratori dar și cu civilizația regiunilor învecinate. Încercările de a clarifica unele din aceste aspecte, ca și concluziile formulate de autor se întemeiază pe un număr considerabil de vestigii cu o semnificație aparte prin diversitatea și valoarea lor cronologică și culturală.

Lucrarea oferă astfel specialiștilor din domeniu largi posibilități de a cunoaște incomparabil mai bine decât în trecut descoperirile arheologice din perioada marilor migrații într-un areal geografic important în ansamblul spațiului carpato-dunăreano-pontic. Utilitatea valorificării corecte a vestigiilor din această epocă istorică este cu atât mai actuală cu cât, așa cum am mai amintit, de-a lungul mai multor decenii, unele din aceste descoperiri arheologice au fost incomplet prezentate și chiar incorect datate sau atribuite din punct de vedere etnic și cultural.

Considerăm totuși că această interesantă sinteză, care valorifică exemplar vestigiile evului mediu timpuriu din regiunile pruto-nistrene, ar fi putut fi completată în primul rând cu o ilustrație adecvată textului, judicios selectată din bogata zestre de descoperiri aparținând zonei menționate. Fără îndoială, o atare ilustrație credem că ar fi putut contribui la o mai bună precizare a descoperirilor, înlăturând eventual incertitudinea sau uneori prudența excesivă a unor încadrări cronologice și a atribuirilor etno-culturale. În același timp s-ar fi putut facilita directe și profitabile analogii îndeosebi cu descoperirile din restul spațiului carpato-dunăreano-pontic din care fac parte și zonele dintre Prut și Nistru, întregind astfel coerent unitatea fizico-geografică, etno-lingvistică și culturală din această parte a sud-estului european. În legătură cu acest ultim aspect, esențial pentru înțelegerea evoluției societății autohtone și a relațiilor ei cu zonele învecinate, autorul ar fi trebuit să insiste mai mult asupra unor aspecte susceptibile de noi interpretări, precizări și chiar amendări, precum consecințele de ordin economic, social, etno-lingvistic și religios al influențelor și legăturilor multiple cu civilizația bizantină în menținerea romanității nord-dunărene, existența sau inexistența culturii materiale slave de tip Luka-Raikovetzkaia, preliminarele culturii vechi românești de tip Dridu în zona cercetată, natura, durata și consecințele relațiilor cu cnezatul de Kiev (de ce nu și cu cel din Halici ?) și altele care au fost tratate doar succint. Formulările prudente ale unor puncte de vedere în legătură cu aceste aspecte sau doar simpla lor enunțare, deși susținute prin trimeteri bibliografice, dar și unele acceptări *tale-quala* ale unor concluzii mai vechi ar fi necesitat o discuție mai largă. În acest context, nu ni se pare deloc acceptabilă, de exemplu, concluzia tranșantă a autorului, înserată în cadrul încheierii lucrării sale, potrivit căreia slavii și cultura lor materială ar fi însemnat un real progres pentru societatea autohtonă din spațiul pruto-nistean. Fără a

nega, desigur, prezența slavilor în general în regiunile de la nordul Dunării de Jos, trebuie totuși arătat cu hotărâre că invaziile acestor migratori au afectat considerabil și pentru multă vreme viața locuitorilor sedentari din zonele în care au pătruns în secolele VI–VII d. Hr. Consecințele acestor invazii au fost cu atât mai destabilizatoare pentru spațiul de la nordul Dunării de Jos, în general, cu cât, după cum se știe, neavând contacte directe cu civilizația romană târzie sau bizantină, cultura materială slavă, din vremea migrației lor și chiar din secolele următoare, a continuat să etaleze un evident caracter arhaic, care nu putea fi în nici un caz un factor de progres pentru populația romanică și veche românească, aflată de multă vreme și plenar în zona de puternică influență a civilizației bizantine.

Evident aceste câteva probleme discutabile, dar și altele asupra cărora nu stăruim acum și aici, arată că în

pofida rezultatelor obținute prin cercetările întreprinse privitoare la această perioadă istorică, aspectele de ordin social-economic, cultural sau etno-lingvistic sunt deosebit de complexe necesitând în continuare noi investigații, atente analize, reconstituiri și reformulări. Rezultatele obținute trebuie desigur valorificate corect și în ansamblul lor, în aceeași manieră exemplară tratate la fel ca în importanta lucrare elaborată de Gheorghe Postică, lucrare pe care o considerăm o temeinică realizare și o bine venită contribuție la mai buna cunoaștere a procesului de etnogeneză românească și a profundelor transformări pe care societatea locală din spațiul pruto-nistean le-a înregistrat de-a lungul secolelor prefigurând, în același mod ca și în restul spațiului carpato-dunăreano-pontic, trăsăturile esențiale specifice evului mediu.

DAN GH. TEODOR